

Praca kluczem polityki społecznej. Materiały sympozjum w 25-lecie wydania encykliki „Laborem exercens” Jana Pawła II, red. Jan Mazur OSPPE, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin [2007], stron 263 (ISBN 83-7306-330-7; ISBN 978-83-7306-330-3).

Publikacja stanowi zbiór referatów wybitnych specjalistów z zakresu katolickiej nauki społecznej, polityki społecznej, polityki gospodarczej, etyki społecznej, antropologii, a także teologii moralnej wygłoszonych podczas ogólnopolskiego sympozjum na temat: *25 lat „Laborem exercens” – Ewangelia pracy a polska polityka społeczna*. Konferencja ta odbyła się w dniach 16 i 17 października 2006 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Jej pokłosiem jest właśnie prezentowane dzieło zbiorowe zawierające czternaście artykułów. „głos w dyskusji” Zdzisława Kowalskiego, dyrektora Powiatowego Urzędu Pracy w Kielcach oraz omówienie dyskusji panelowej, którego dokonał Marcin Boch, doktorant w Instytucie Socjologii KUL.

Tytuł publikacji: *Praca kluczem polityki społecznej* stanowi bezpośred-

nie nawiązanie do podstawowej tezy encykliki, wedle której praca winna być postrzegana jako klucz do całej kwestii społecznej (n. 3). Z tego punktu widzenia tytuł książki trafnie oddaje treść zamieszczonych w niej referatów. Trzeba bowiem przyznać, że ich Autorzy na ogół starają się nie wychodzić poza obręb tej perspektywy, sprowadzając ludzką pracę do jeszcze bardziej podstawowej kategorii, jaką jest godność człowieka pracującego. Klucz polityki społecznej dostrzegają przede wszystkim w człowieku, który pracuje, a nie wyłącznie w przedmiotowym wymiarze pracy.

Książkę dobrze charakteryzuje wprowadzenie, w którym o. Jan Mazur OSPPE, kierownik Katedry Polityki Społecznej KUL - główny organizator symposium wyraził przekonanie, iż „w obliczu niekończących się polemik na temat współczesnych problemów społecznych publikacja niniejsza ułatwi odnalezienie skutecznych rozwiązań na miarę *ewangelii pracy*” (s. 8).

Zbiór artykułów otwierają rozważania ks. prof. Janusza Nagórnego, dyrektora Instytutu Teologii Moralnej KUL, noszące tytuł: *Praca kluczem do kwestii społecznej*. Jest to notabene ostatni jego referat, jaki przygotował tuż przed swoją śmiercią, gdyż nastąpiła ona w drugim dniu symposium, a więc 17 października 2006 roku. Ks. Janusz Nagórny zwraca uwagę na kluczowy charakter pracy w życiu społecznym wynikający z jej personalistycznego wymiaru. Podkreśla on za Janem Pawłem II, iż pierwszą podstawową wartością pracy jest sam człowiek. Odwołując się do perspektywy chrześcijańskiej (teologicznej), wyróżnia wymiar stwórczy pracy, który jest nawiązaniem do biblijnego nakazu podporządkowania sobie ziemi przez człowieka oraz wymiar zbawczy – ujmujący pracę jako trud powiązany z krzyżem i całym zbawczym dziełem Jezusa Chrystusa.

W następnym artykule zatytułowanym: *Praca w procesie hominizacji* ks. prof. Stanisław Zięba, dziekan Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego KUL, koncentruje swoją uwagę na pracy jako ważnym czynnikiem między innymi w procesie ujawniania się własnej świadomości człowieka jako indywiduum i autonomicznego podmiotu. Autor stawia i analizuje dwie zasadnicze hipotezy. Po pierwsze: praca ludzka różni się jakościowo od pracy wykonywanej przez inne organizmy biologiczne (nie zawsze różni się ilościowo), i po drugie: praca ludzka jest realizacją informacji antropologicznej.

Kolejny artykuł pt. *Socjologiczno-aksjologiczne elementy „Laborem exercens”*, którego autorem jest ks. dr hab. Jan Szymczyk z Instytutu Socjologii KUL podejmuje analizę pracy rozumianej jako wartość i najbardziej powszechny środek nabywania czy internalizacji różnorodnych wartości, będących źródłem dynamizmu w życiu społecznym i stanowiących istotny czynnik zmian. Wartości pełnią bowiem istotną rolę integracyjną w społeczeństwie. Ks. Jan Szymczyk zaznacza ponadto, że ekonomia nie może ignorować wymogów etyki. Jego zdaniem istnieją wartości (np. takie, jak prawda, dobro, solidarność, życzliwość czy braterstwo), których nie można zredukować do sfery ekonomicznej.

Z kolei ks. prof. Tadeusz Borutka z Papieskiej Akademii Teologicznej

w Krakowie (PAT) analizuje wielowymiarowość ludzkiej pracy w oparciu o społeczne nauczanie Jana Pawła II. Omawia ekonomiczny, personalistyczny, dialogiczny i religijny wymiar pracy. W ekonomicznym wymiarze praca jest rozumiana przede wszystkim jako źródło utrzymania. W personalistycznym wymiarze akcent położony jest na rozwój osobowości. W dialogicznym praca jest formą porozumiewania się ludzi. W religijnym natomiast praca jest formą odniesienia człowieka do Boga.

W artykule pt. „*Laborem exercens*” jako encyklika o „błędzie antropologicznym” ks. prof. Andrzej Zwoliński, kierownik Katedry Katolickiej Nauki Społecznej PAT, polemizuje przede wszystkim z marksistowską koncepcją pracy, która de facto „zapomina” o człowieku i jego prawie do godnego życia. Autor podkreśla, iż problem „błędu antropologicznego”, którego wyrazem jest między innymi traktowanie pracy jako „towaru” bądź „anonimowej siły” potrzebnej do produkcji, występuje już od XIV wieku. „Błąd antropologiczny” jest wynikiem zaniechania myślenia o pracującym człowieku jako o osobie, której przynależy właściwa jej godność, wolność i rozumność postępowania. Ks. Andrzej Zwoliński przywołuje również papieskie nauczanie o pierwszeństwie pracy ludzkiej w stosunku do kapitału.

Kolejny autor – ks. prof. Jan Orzeszyna, teolog moralista z PAT – podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie o to, czy rzeczywistość ludzkiej pracy może być postrzegana w kontekście podstawowego powołania człowieka, którym jest miłość Boga i bliźniego. Udziela on odpowiedzi pozytywnej – miłość może i powinna ogarnąć także pracę i w niej się wyrazić. Praca powinna służyć miłości samego siebie, bliźnich i Boga, dzięki czemu może prowadzić do uświęcania własnego życia. Zdaniem ks. Jana Orzeszyny, realizacja przykazania miłości przez pracę jest możliwa szczególnie wtedy, gdy towarzyszy jej katecheza ludzi pracy, wskazująca na konieczność łączenia pracy z modlitwą.

Dlaczego praca ludzka stanowi klucz do całej kwestii społecznej? - oto pytanie, które postawił w tytule swojego opracowania ks. dr Stanisław Fel, habilitant z Instytutu Socjologii KUL. Jego odpowiedź odwołuje się do kontekstu, w jakim ów problem został sformułowany. Kontekst ten stanowią dwie płaszczyzny odniesienia: perspektywa historyczna, w której kształtowała się chrześcijańska koncepcja pracy oraz aktualny kontekst społeczno-gospodarczy. Zdaniem Autora, praca ludzka stanowi klucz do całej kwestii społecznej, gdyż warunkuje ona istnienie i rozwój osoby ludzkiej, rodziny, społeczności lokalnej, państwa i całego świata.

Następny autor – prof. Mieczysław Kabaj z Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie – analizuje politykę społeczną polskich rządów w okresie transformacji w świetle encykliki *Laborem exercens*. Jego refleksja dotyczy sfery pracy, zatrudnienia, bezrobocia oraz zabezpieczenia społecznego. Wzrost zatrudnienia, zmniejszenie bezrobocia, ograniczenie ubóstwa i zahamowanie wzrostu ucieczki młodych i wykształconych Polaków za granicę zależą od zmiany postaw polityków, parlamentarzystów, przedsiębiorców, ośrodków opiniotwórczych itp. w stosunku do tych problemów. Twierdzi on, iż masowe

i strukturalne bezrobocie można radykalnie zmniejszyć, ale do tego potrzebna jest współpraca rządu z pracodawcami, związkami zawodowymi, organizacjami pozarządowymi, samorządami regionalnym i lokalnymi. Wysuwa postulat, wedle którego priorytetem powinno być jak najszybsze utworzenie co najmniej jednego miliona nowych miejsc pracy.

W artykule pt. *Państwo praw i zobowiązań socjalnych* prof. Julian Auleytner, prezes Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej, wyraża przekonanie, że w obecnych realiach gospodarczych i społecznych opiekuńczość państwa dobiega końca. Aktualnie państwo polskie wypełnia opiekuńcze zadania, stosując zasadę pomocniczości, oznaczającą akceptację dla iniejiatyw oddolnych. Wedle tej „filozofii” zadania socjalne wykonują organy władzy wykonawczej – centralne, wojewódzkie, powiatowe i gminne w powiązaniu z samorządem lokalnym oraz organizacje pozarządowe. Autor zauważa jednak, że tego rodzaju nastawienie nie przynosi spodziewanych efektów. Wysokie bezrobocie świadczy o nieumiejętnym wykorzystaniu kapitału ludzkiego oraz o pewnej bezradności czy zawodności państwa, które identyfikuje się jako solidarne czyli w pewnym sensie także socjalne.

Z kolei ks. Piotr Mazurkiewicz, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, dochodzi do wniosku, że sterowanie przez władzę polityczną dostępem do pracy i dóbr ekonomicznych może być instrumentem służącym dopuszczaniu bądź wykluczaniu ze sfery decyzji politycznych, a także może być metodą uaktywniania bądź wymuszania bierności pewnych grup społecznych.

Artykuł prof. Stanisławy Borkowskiej, noszący tytuł: *Społeczna odpowiedzialność organizacji a praca ludzka*, koncentruje się na problemie odpowiedzialności społecznej pracodawców wobec swoich pracowników. Wykazuje ona, że w gospodarce opartej na wiedzy (GOW) rozwój strategicznego zarządzania zasobami ludzkimi, a w jego ramach rozwój społecznej odpowiedzialności organizacji (*corporate social responsibility* – CSR), sprzyja przewyżczeniu antynomii występującej pomiędzy pracą a kapitałem, a także może przyczyniać się do szerszego respektowania podmiotowości pracy ludzkiej i poszanowania godności pracownika. Autorka, przewodnicząca Komitetu Nauk o Pracy i Polityce Społecznej PAN, podejmuje również dyskusję nad dylematami i szansami rozwoju CSR w Unii Europejskiej.

Dr Małgorzata Duda z PAT oraz Szkoły Wyższej im. Bogdana Jańskiego w artykule pt. *Bezrobocie przyczyną destrukcji życia rodzinnego* omawia tezę, którą postawiła już w tytule swojego referatu. Jej zdaniem bezrobocie to rzeczywistość, która uderza w osobową godność człowieka, stanowi wyraz jego poniżenia.

Kolejna autorka – dr Wioletta Szymczak z Instytutu Socjologii KUL – podejmuje temat: *Znaczenie antropologii w budowaniu etosu pracy*. Wskazuje ona na trzy zasadnicze, wzajemnie warunkujące się elementy etosu pracy. Pierwszym jest świadomość pojedynczego człowieka o tym, kim jest on i jego

praca. Drugi element stanowią realizowane wartości i normy, wynikające z wartości pracy. Trzeci natomiast, zapewniający trwałość i umacnianie się etosu, wiąże się z właściwą polityką pracy i budowaniem społecznego ładu pracy. Wszystkie te trzy elementy rozpatruje z perspektywy antropologii *Laborem exercens*. Jej zdaniem, z encykliki wynika teza, zgodnie z którą etos pracy zależy od tego, na ile uwzględnia się podmiotowość człowieka pracy.

Ostatni referent – dr Tomasz Wójcik, członek Rady Administracyjnej Międzynarodowego Biura Pracy w Genewie – twierdzi, iż społeczne encykliki papieży, w tym również *Laborem exercens*, przyczyniają się do kształtowania opinii międzynarodowej w zakresie problematyki społecznej. W swoim referacie pt. *Recepcja „Laborem exercens” przez Międzynarodową Organizację Pracy*, Tomasz Wójcik zauważa podobieństwo koncepcji pracy godziwej, wypracowanej przez Międzynarodową Organizację Pracy (MOP) oraz zawartej w omawianej encyklice *O pracy ludzkiej*. Przypomina on jednocześnie, że potrzeba bardziej wnikliwej analizy, by w pełni można było potwierdzić wysuniętą tezę, ale sam fakt oddziaływania encykliki na współczesną postawę ideową MOP wydaje się być oczywisty.

W ramach dyskusji głos zabrał między innymi Zdzisław Kowalski, przedstawiając własny punkt widzenia z pozycji urzędnika Powiatowego Urzędu Pracy. W swej wypowiedzi podkreśla on, że w środowisku pracowników zajmujących się osobami bezrobotnymi postulaty encyklik społecznych są realizowane w znacznej mierze. Niemniej jednak zaznacza, że nadal istnieje potrzeba krzewienia nauczania społecznego Kościoła, także w zakresie polityki społecznej. Korzystając z okazji, Autor tej wypowiedzi dzieli się z uczestnikami sympozjum uwagami na temat najistotniejszych problemów, z którymi zmaga się współczesny rynek pracy w kontekście działań Powiatowego Urzędu Pracy w Kielcach na rzecz osób bezrobotnych.

W końcowej części książki zawiera omówienie dyskusji panelowej, w której udział wzięli prof. Antoni Rajkiewicz z Instytutu Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego, prof. Mieczysław Kabaj, prof. Julian Auleytner, prof. Stanisława Borkowska, ks. prof. Andrzej Zwoliński oraz o. Jan Mazur OSPPE, prof. KUL pełniący rolę moderatora. Zdaniem uczestników panelu, podstawowym wyzwaniem dla polskiej polityki społecznej jest kwestia bezrobocia, które należy ograniczyć głównie poprzez odpowiednią politykę gospodarczą. Niemniej jednak można je zmniejszyć także za pomocą działań na niwie polityki społecznej. Chodzi przede wszystkim o aktywizację zawodową bezrobotnych, jak również o edukację młodzieży a także dorosłych. Zdaniem uczestników panelu, nie bez znaczenia pod tym względem są czynniki demograficzne, a walka z bezrobociem powinna iść w parze z odpowiednią polityką rodzinną, mieszkaniową, zdrowotną i na rzecz osób niepełnosprawnych.

Wartość recenzowanej publikacji wynika także z faktu, że stanowi ona swoistą reлектurę encykliki *Laborem exercens* Jana Pawła II po 25. latach od jej ukazania się. W tej chwili można się zastanawiać, na ile jej przesłanie udało się zaszczerpić na gruncie polskiej polityki społecznej. Jest to jednak problem otwar-

ty, wymagający dalszych poszukiwań, gdyż omawiana publikacja nie daje na ten temat wyraźnej odpowiedzi.

Wskazania zawarte w encyklice *Laborem exercens* mają charakter uniwersalny. Dlatego wymagają one praktycznego przełożenia z uwagi na uwarunkowania i problemy konkretnego rynku pracy. Wydaje się, iż zadanie to w pewnym stopniu wypełnia właśnie omawiana pozycja. Przy okazji warto podkreślić, iż na uznanie zasługuje forma jej przekazu, która jest przystępna nie tylko dla specjalistów, ale również dla każdego, kto chciałby pogłębić swoją wiedzę na temat pracy, będącej kluczem polityki społecznej.

Niech zatem urzeczywistni się pragnienie Autorów, wyrażone na okładce książki: *Oby zaprezentowany wysiłek badawczy, podejmowany w świetle papieskiego przesłania o ludzkiej pracy – postrzeganej jako klucz do rozwiązania całej kwestii społecznej – przysłużył się do przewyciężenia wciąż panującego nieładu socjalnego!*

Arkadiusz Biały